

Statskyrkodebattens förfall

Ännu på 1920-talet diskuteras frågan om statskyrkans avskaffande ingående och allvarligt i riksdagen; något tidigare hade andra kammarens majoritet anslutit sig till förslag om utredning i frågan. Från liberalerät och än mer från socialdemokratiskt håll betonades att religionsfrihetens princip krävde skilsmässa mellan stat och kyrka. Självfallna konsekvenser av denna reform skulle vara att den konfessionella kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna ersattes med en konfessionslös, att staten uppgav sin befattning med prästernas utbildning och tillsättning, att det ekonomiska förhållandet mellan stat och kyrka helt reorganiserades. Kritiken av statskyrkoinstitutionen kom från aktivt religiöst lika väl som från kulturradikalt håll. Både staten och religionen skulle vinna genom religionsfrihetens totala förverkligande.

För statskyrkans bevarande verkade vid denna tid främst de konservativa riktningar som uppenbarligen ansåg att kristendomens starka ställning var beroende av att den hade tillgång till statens maktmedel — främst det konfessionella tvånget i undervisningen. Men helt andra motiv för det rådande systemets bevarande tillkom efter hand. Socialdemokraterna frånträdde sin tidigare ståndpunkt med påståenden om att statskyrkan var nödvändig för att hejda katolicismens och de lågtstående religiösa sekternas frammarsch; kyrkan skulle hålla religionen inom anständiga gränser. Den främste talesmannen för denna nya linje var Arthur Engberg, som pläderade för "ett järnhårt och slutet svenskt statskyrkosystem". Efter några år böjde sig hela socialdemokratin för de nya direktiven. Man bevarade kravet på statskyrkans avskaffande i partiprogrammet, men vid partikongresserna kunde detta förhållande försvaras med

att ingen människa tog programpunkten på allvar.

Denna förändring av hållningen, främst inom socialdemokratin, har delvis betingats av att statskyrkans makt i vissa hänseenden begränsats, t. ex. genom att prästerna förlorat sin ledande och kontrollerande position inom den lägre undervisningen. Men förändringen beror, därom ger debatterna klart besked, också på andra orsaker. Principproblem av denna art har upphört att intressera det maktägande partiet. Kyrkan framstår inte som en konkurrent om makten, utan som ett fält för utövande av makt. Även inom liberalismen har det slappa godtagandet av det bestående vunnit terräng: inför valet mellan att upprätthålla eller uttryckligt frångå sin tidigare ståndpunkt har många valt en tredje och mindre besvärlig väg, tystnadens. Vid flera tillfällen har förslag i riksdagen i detta ämne avförts så gott som utan debatt. Utanför riksdagen har dock från både religiöst och kulturradikalt håll röster höjts för statskyrkans avskaffande och närmast för en grundlig omprövning av problemet.

Debattens allmänna förfall har just nu illustrerats vid behandlingen av hr Ture Nermans motion om utredning rörande statskyrkosystemets avskaffande. Hr Nerman har lagt upp saken klart och principiellt. Bland annat anför han att "det mest betänkliga med en monopoliserad statskyrka är att den alldeles överväldigande majoriteten av dess medlemmar är religiöst mindervärdiga, rena namn- och konvensionskristna, som icke har valt sitt religiösa hemvist såsom i regel frikyrkornas folk, ett förhållande som blir en black om foten på en statskyrka så länge en sådan existerar".

Det förstakammarutskott som berett motionen föredrar emellertid att gå förbi hela saken.

Man använder dissenterlagskommitténs förslag om fritt utträde ur statskyrkan som alibi, trots det för var och en påtagliga att detta förslag — vad det än resulterar i — inte kan lösa den stora frågan motionen tagit upp. Ett komiskt intryck gör det då utskottet, efter en lång utredning vid sidan av saken, i slutet av betänkandet förklarar att skäl kan anföras "såväl ur kyrklig och frikyrklig som icke-religiös synpunkt för en skilsmässa mellan stat och kyrka". Inte ett ord om vilka dessa skäl är! Inte ett ord om de motskäl som rimligen måste antas föreligga enligt utskottets uppfattning! Endast det nakna påståendet att det synes,

"särskilt med hänsyn till att dissenterlagskommitténs ännu icke blivit föremål för slutlig prövning, icke lämpligt att igångsätta... utredningen, vilken med nödvändighet måste bli synnerligen omfattande och tidsödande". Antar man att en framtida utredning blir mindre besvärlig?

En socialdemokrat och en liberal (hrr Johannesson och Osvald) har reserverat sig för motionen. Man får hoppas att därmed en realdebatt är säkrad. Eller skall riksdagsmännen anse att det är mindre farligt att tiga än att tala i fråga om statskyrkan och religionen, liksom när det gäller utrikespolitiken?